

POLARITĂȚILE STRUCTURALE ALE CÎMPULUI POLITIC

Cornel ALECSA

The study aims to succeed in a definition of the forces, objectives and actions, which characterize the post-revolutionary period in Romania.

I. Post-Revoluția — cum vom denumi în mod curent perioada ianuarie - mai — a instaurat un *regim prolix al politicului* și o galvanizare axiologică în care mentalitățile, ideologiile și sistemele de valori, „mitologiile” suportă licențioase activări specifice etapelor de sincretism și criză a autorității. Acest eclecticism regrupează cîmpul politic în special la nivel segmentar și relațional constituind un „puzzle” guvernat de discrete forțe ordonatoare. El este puternic marcat de dinamica curentelor de opinie și de acele ideologii „sui-generis” și instabile, concepute ca „mecanisme extrapersonale de percepție, comprehensiune, judecată și manipulare a lumii”¹. Elementele descriptive ale acestui teritoriu se integrează în procesualitatea debordantă și în *latențele specifice* ale perioadei, cu semnificația unei texturi suficient de criptice a gestiunilor politicului.

— *Lipsa unei autorități legitime*. Caracterul său provizoriu, cu funcționalitate tranzitorie și propedeutică în vederea organizării cadrului democratic al alegerilor (C.F.S.N., ulterior C.P.U.N.) a relevat o etapă a trecerii de la instaurarea puterii legitimate de spontaneitatea revoluționară spre instalarea primelor structuri ale puterii democratic-constituționale. Aceasta s-a confruntat cu tendința de „ilegitimare” progresivă a opoziției care a acuzat în primul rînd consubstanțialitatea sa cu structurile partinice ale F.S.N. Obiect al controverselor și contestațiilor („la democrație balbutiantă”, *Le Monde*) pe de-o parte dar și țintă a incompreensiunii noii definiții a esenței puterii, aceasta a fost rapid asimilată cu o „criză de autoritate”, lacune normative și instituționale, lipsa sau „griparea” mecanismelor de control și sancțiune etc.

— *Atipicul raporturilor de opoziție politică*. Paradigma tradițională a opoziției concentrate în jurul dreptei sau stîngii a suferit o dispersie inedită. Ea a luat forma incipientă (ianuarie - februarie), mai vizibilă, a confruntării C.F.S.N. — perceput ca tendință „neocomunis-

¹ Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, New York, Basic Books, 1973, p. 226.

tă" — cu partidele istorice de opoziție pentru ca ulterior (Proclamația de la Timișoara) să se remarce ofensiva opoziției neconvenționale, informale, exprimate emblematic de fenomenul „Piața Universității” (aprilie - iunie).

— *Forțele politice.* La repunerea în termeni a cîmpului politic au concurat mai multe și incontrollabile procese: atomizarea accentuată a forțelor, proliferarea partidelor și formațiunilor politice, ceea ce a produs fracționarea vectorilor politici și dificultatea constituirii unei opoziții redutabile; erorile și inadecvarea liniei partidelor istorice și a liderilor lor, dotați cu charismă restrînsă sau iluzorie — afectați de decalajul istoric al absenței sau exilului, ei nu pot persuadea „o populație prin tradiție favorabilă puterilor tari și ostilă față de tot ceea ce seamănă a dezordine”¹; afirmarea opoziției informale cvasispontane care reunește în general diferite categorii socio-profesionale, dar al căror ferment îl constituie intelectualitatea tînără, tîneretul / studenții și existența unui fond uman relativ constant, utilizat ca grup de presiune, cu o pronunțată aderență participativă, format din grupurile defavorizaților sau marginalizaților social (șomeri, delincvenți, minori etc.). Manifestă în dispozitivele simbolice ale Revoluției — Piața Universității — dar și pe multiplele canale mediatice, opoziția declară principiul „politofob” al refuzului sistemului instituțiilor democrației, susceptibile de derobarea unei politici insidioase și statuează agresiunea contestării și perpetuitatea Revoluției. Dispunerea forțelor politice a fost modelată și de procesul opus și dizolvant în legătură cu paradigma opoziționistă ceea ce a cauzat un sentiment de deposedare și interdicție al opoziției clasice în special: „anexarea” anticomunismului — considerată ilicită — de către F.S.N. și prin aceasta exproprierea opoziției de ateuul său imbatabil; generalitatea și suprapunerile platformelor electorale, absența unor note definitorii ale liniilor politice, imprecizia parțială a delimitărilor programatice (F.S.N., acuzat de neocomunism subsidiar este, de fapt, un exponent al social-democrației, platforma noului guvern este un liberalism temperat etc.). Ignoranța „obiectivă” a populației față de fundamentele teoriilor social-economice de referință ca și confuza reprezentare a noilor categorii socio-economice — profit, privatizare, societăți pe acțiuni etc. — au consolidat o reacție din partea sa de respingere a explicațiilor parțiale sau sistematice (Guvern provizoriu, C.P.U.N.) și refugiul comod în asimilări și asociații (F.S.N. = neocomunism) utile pentru instaurarea percepției dihotomice a politicului, în genul liberalizare versus neocomunism. Carențele explicative ale politicului au fost notorii: „politicul a fost la început mai degrabă o chestiune a personalităților și de legitimitate morală decît a programelor („Cine sînteți dvs?”, „Unde erați pe 22 decembrie?” sînt întrebările prin care se încerca fixarea noilor identități politice”²). În aceste condiții ideologicul s-a resorbit în sfera psihologiei sociale, a imaginărilor colective.

Opoziției informale îi sînt caracteristice obiective bazate pe seturi de valori esențial-umaniste — un lider luminat, de formație umanistă,

¹ Bruno Fannucci, *Génération „golan”*, în *Le spectacle du monde*, Paris, nr. 340, juillet, 1990.

² *Esprit*, iuin 1990, p. 140.

liberalizare economică și spirituală, creativitate, spontaneitate, ingenuitate chiar etc. — și repulsia obedienței sau integrării în structurile organizaționale politice — în aceeași măsură ea s-a afirmat ca o contestare a C.P.U.N. (zvonul despre intenția de asalt al Parlamentului provizoriu, de pildă). S. H. Barnes și M. Kaase, într-un studiu aplicat la dimensiunile participării politice în Europa occidentală constată că manifestarea opoziționistă este multiplu motivată dar că din punct de vedere a setului de valori este prioritar post-materialistă — conform piramidei lui A. H. Maslow: „Ne așteptăm ca valorile postmaterialiste să confere ceva avînt participării convenționale, dar ele au cel mai mare impact asupra acțiunii politice neconvenționale (...) deranjarea traficului sau ocuparea clădirilor pot să fie destul de obositoare și consumatoare de timp și cei tineri pot să reziste mai bine decît cei în vîrstă, indiferent de valorile împărtășite de individ”¹.

— *Rolul opiniei internaționale.* Puternica deschidere a procesualității democratice spre instanțele occidentale ale democrațiilor de tradiție — sloganul polisemic al „intrării în Europa” — a procurat opoziției un canal informațional în care convențiile de fidelitate a informației transmise sînt conturbate de ingerințele profitului politic. În această perspectivă opoziția se sprijină în mod fundamental pe acest lanț comunicational care conține un efect puternic de „feed back” (efectul de „boomerang” controlat). Totodată, elementele constitutive ale imaginii și reprezentărilor occidentale pre-formulate despre democrația ezitantă sau erorile politice, inerente, se pot circumscrie orientării naturalizantă a mitologiilor exotice mic-burgeze (Roland Barthes) — Puterea apărînd ca un spațiu oclus al abuzurilor și conivenței cu forțe represive secrete, discursul oficial, obedient tipologiei naționaliste, liderul provizoriu, tentat de tradiția „forte” a conducerilor în manieră staliniană, problema minorilor vulnerabili, prezentată drept chestiune emblematică a României. În privința „controlului” mediatic practicat în raport cu contextul european există două fenomene corelative: primul, cel de continuare sau apariție a dizidențelor semnificative — în interior sau în diaspora — ca formă de protest față de vacuitatea democratică și, cel de-al doilea, impunerea și susținerea informațională a unor „idoli” — adesea impopulari sau cu rezonanță locală — în contrapunere cu popularitatea ilegitimată a liderului provizoriu.

Evenimentele și profunzimea mișcărilor de contestare din această perioadă au dovedit declinul evident/carența unui model: tipologia liderului ridicat pe complexul charismatic-legitimist al maselor largi, iar pe de altă parte au relevat ascendența importanței reprezentărilor internaționale asupra politicii interne, ceea ce indică mutațiile esențiale survenite în valențele geo-politice ale comunicațiilor.

— Un obiectiv citat de programul din 22 decembrie a fost tema depolitizării și emancipării societății civile de sub servituțile totalitare. Perioada post-revoluționară, pînă la alegeri, a revelat, din contră, acutizarea „politizării” dar cu preeminență în sfera informalului, a grupurilor de referință, de presiune sau spontane și la nivelul indivi-

¹ Samuel H. Barnes, Max Kaase & al., *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, London, Sage Publication, Beverly Hills, 1979, pp. 343—344.

dului. Acest informal politizat, asumat cu incandescență de structurile civile ale societății, s-a desfășurat în dispozitivele cotidianului, ale străzii.

— *Interferența politicului cu delincvența.* Convulsiile socio-politice au etalat cu rapiditate o problematică socială presantă, ofensiva programată și teoretică, la nivelul conștiinței posibile, a sărăciei și defavorizării sociale. Prezența unor categorii sociale periferizate atât în tumultul evenimentelor revoluționare (16—22 decembrie) cât și vizibila promiscuizare a contestației politice de stradă (degradarea sediului guvernamental, asedierea TVR, perimetrul Pieței Universității etc.) au scos în evidență două aspecte esențiale care sprijină ideea de eterogenitate a politicului în această perioadă. În primul rînd a fost probată ideea uniformității formelor de protest neconvenționale — deși lipsită istoric de experiența contestării și a demonstrației, opoziția „de stradă” a utilizat arsenalul modalităților specifice ce se regăsesc în întregime în țările europene cu tradiție democratică. Între altele, formele excesive de frondă și contestare ale mișcării din Piața Universității (aprilie-iunie) și evenimentele aferente s-au produs aproape concomitent în Bulgaria și în Costa-Rica. Itemii cei mai pertinenti — în ordinea intensității — referitori la formele de protest din Europa, ar fi: manifestări pașnice, semnături de petiții, ocuparea/distrugerea unor localuri, refuzul de a plăti polițe sau taxele către stat, blocaje de circulație, greve violente, inscripții pe pereți, atentate la proprietatea de stat și particulară, violența asupra persoanei¹.

În al doilea rînd, prin tipul și intensitatea manifestărilor, în ipostazele lor violente, a fost constatabilă labilizarea frontierei dintre acțiunea politică și delincvență, infracționalitate. Rolul categoriilor sociale interlope, al marginalilor în perimetrele confruntării de stradă a fost totuși observabil și s-a realizat prin juxtapunere față de mișcările concepute non-violent sau spontane ale opoziției. Joncțiunea participării politice cu delincvența exprimă în genere modalitatea de rejecție a normalității codului politic de către opoziție sau grupurile de presiune, „un anumit non-respect pentru regulile jocului politic”. Utilizarea acestor practici, ca forme de violență politică contra bunurilor sau persoanelor, agresivități împotriva forțelor ordinii publice sau clădirilor publice „sînt expresia unei contestații explicite a limitelor legale ale comportamentului politic”².

— *Fisurarea monolitismului social.* Simptomele erodării vechilor structuri de clasă au apărut rapid după Revoluție care a declanșat și o restructurare dinamică a sistemului colectiv al intereselor și definirii apartenențelor, clasele abandonîndu-și uniformele festive ale istorismului lor mesianic. Dacă, pentru societățile dezvoltate post-industriale, clasa de mijloc este de mult o realitate conceptualizată (C. W. Mills, D. Riesman, H. Marcuse, D. Bell etc.), pentru revoluțiile din est se poate vorbi de premisele socio-politice care legitimează *middle class*

¹ Giacomo Sani, *The Political Culture of Italy: Continuity and Change*, în G. A. Almond, S. Verba, *The Civic Culture Revisited*, Boston/Toronto, Little, Brown & Comp., 1980, p. 312.

² Dominique Memmi, *L'engagement politique*, în *Traité de science politique*, Paris, P.U.F., 1935, vol. I, p. 361.

pe baza noilor agregări de interese. De pildă, în Ungaria „efectul electoral” al clasei de mijloc a fost resimțit atunci când două formațiuni politice (Forumul democratic și democrații liberi) au obținut majoritatea parlamentară. Regresia suferită de „Solidaritatea” — de la 9—10 milioane adherenți în 1981 la numai 2 milioane în prezent — s-ar datora instalării mai pronunțate a economiei de piață, a noilor tipuri de interese și relații socio-economice, ceea ce a generat dezvoltarea numerică a clasei de mijloc. „Solidarnosć” era un puternic „cîmp” muncitoresc, acum reformele economice în desfășurare îi atacă propria sa bază socială. Daniel Bell, în postfață la „Sfîrșitul ideologiei” profetiza acest declin cînd declara că ideile marxiste, weberiene și durkheimiene privind noțiunea de „clasă economică” erau deja o lectură inactuală întrucît în cadrul societăților dezvoltate intervin mai mulți factori care favorizează dispărarea marilor clase în grupuri și subculturi prin reducerea efectivelor clasei muncitoare industriale. În orice caz, dacă nu este încă o realitate deplin structurată, *middle class*-ul est-european este o intuiție teoretică plauzibilă care exprimă disoluția sistemului claselor „istorice” și este expresia melanjului social, economic și politic al etapei. După Jerry F. Hough¹ aceasta ar putea acționa ca o interfață în care energiile distructive ale sistemului în prefacere s-ar putea atenua reciproc. Și alți sovietologi susțin că o clasă de mijloc deplin conturată ar putea produce eradicarea sistemelor sociale polarizate ce conțin cauțiunile totalitarismului : elite politice și guvernanți².

În România paradoxul dictatorial era constituit pe eliminarea și disprețul activ față de individualitate, cultivate însă în sens unic prin mecanismele „violentei simbolice” ale propagandei. Clasa de mijloc este legată structural de afirmarea individualității, de valorile succesului personal, ea cuprinzînd categorii socio-profesionale productive din sfera deciziei dar și creative. Aceasta presupune, pentru a se dezvolta, libertatea de opinie și de expresie, de acțiune, inclusiv economică. Deși embrionare, indiciile manifestării sale s-au concretizat în estomparea identităților de clasă atît cu ocazia mișcărilor de protest politic dar și în cadrul formațiunilor politice care și-au propus o reprezentativitate cît mai extinsă în plan social. Totodată, decantarea și ordonarea cîmpului politic pe structura binară și a manifestării unor raporturi de opoziție atipice au eliminat formularea comportamentelor sau agregărilor specifice la nivel de clasă, grup social. Evenimentele au demonstrat absența unei acțiuni politice coerente și convergente la nivelul claselor sociale existînd impresia unui „nominalism” politic conform căruia nu clasele, categoriile, grupurile creează partide ca instrument al acțiunii politice concertate ci invers, acestea și-au „edificat” un sistem, uneori fragil, de reprezentativitate socială.

— *Revoluția lentă în privința structurilor pre-existente.* Autoritatea provizorie nu a exprimat, încă din clipa întemeierii sale, o atitudine tranșantă față de problema umană a înfocuirii elitelor administrative, ceea ce s-a efectuat spontan și instantaneu în cazul „partocrației”. Ideea, în subsidiar, a fost aceea a „schimbării din mers” vizînd

¹ Jerry F. Hough, *Gorbacev's Politics*, în *Foreign Affairs*, Winter 1989/1990.

² Viktor Kremeniuk, *Nous avons besoin sans tarder d'une classe moyenne*, în *Temps Nouveaux*, no. 28/1990.

du-se fie, auto-eliminarea (demisionarea) cadrelor compromise sau repudierea colectivă (demiterea) prin retragerea mandatului de conducător. Premisele acestei „politici” au fost atât umanitare cât și funcționale încercându-se eliminarea a cel puțin două efecte negative: *la chasse des sorcières*, înțelegând prin aceasta descătușarea periculoasă a unor pulsioni vindicative sedimentate în anii dictaturii și victimizarea arbitrară sau discreționară a unor persoane și, în al doilea rând, reversul, *la chasse des fées*, fenomen revelat de procesele intentate tortionarilor și sefilor politici, în urma cărora este dificilă izolarea unei culpe esențiale — cel puțin sub aspect psiho-social, la nivelul înțelegerii publice — iar baloul de „popularitate” al acestora acționează invers — de la reprobare spre indiferență și chiar simpatie (procesul de la Timișoara, parțial și cel de la Sibiu).

Insurgența lentă asupra structurilor umane ale puterii locale și administrative nu a decurs peste tot simultan. Au existat enclave „sădoveniene” în care „Revoluția nu a avut loc” sau a fost numai un proces de aliniere, în profil teritorial cât și în unități productive, aceasta exprimând fie aspectul charismai personale a conducătorului, fie un nivel ridicat al satisfacției (venituri avantajoase, activitate urban-rurală etc.) subordonatilor sau apatia socio-politică grefată pe un nivel suficient al calității vieții. În organizațiile în care conducătorii au fost legitimați prin alegere/realegere s-au manifestat: fenomenul prevalenței factorilor psiho-sociali — atât în cazul realegerii bazate pe comoditatea sau slaba reprezentare a intereselor colective, cât și în cazul alegerii unui nou conducător, întemeiate pe popularitatea liderului informal — și fenomenul crizei evolutive de autoritate, combinate adesea cu criza de competență sau carențele obiective ale ciclului productiv legate în special de aprovizionare. În primul caz se poate vorbi despre efectul rezidual al „structurilor” remanente, menținerea conducătorului generând tendințe de contestare, greve și conflicte de muncă. În al doilea caz, existența conflictului între autoritate (competență, ordine, disciplină, control) și popularitate (spirit democratic, permisivitate, umanitarism).

Fenomenul remanențelor structurale, mult discutată chestiune a „structurilor” a fost însă constatabilă chiar și în instituțiile, organizațiile în care s-au efectuat schimbări de personal și funcționale — T.V.R. de pildă — acest lucru trimițând la problematica modelelor de reprezentare și a imaginilor-ghid (P. H. Chombart de Lauwe). Inerția la schimbare a structurilor organizaționale și persistența unor habitusuri instituționale — de fapt reprezentări ale patologiei funcționale de tip dictatorial plasate prin comparație, intuiție și asociere asupra instituțiilor noi sau în eforturi de reorganizare — a fost rapid amendată de psihologia colectivă și asimilată cu varianta imaginară a neo-comunismului „cosmetic”. Aceasta a nutrit convingerea — opozantă — a răului reiterant și imuabil și concluzia sumară a mefienței de sistem a puterii provizorii — pasișă a vechiului regim, travestire, ascensiune prin rapt de putere etc. — ceea ce a justificat înseși notele de mesianism și esoterologie politică dezvoltate în perimetrul Pieței Universității.

O caracteristică a structurilor remanente constă în *omniprezența* lor la diverse niveluri existențiale — infrastructuri, instituții, organizații etc. — și mentale — expresii stereotipe ale redactorilor T.V.R., tipul discursului oficial (obiectivism, naturalizare, festivism etc.), estetica neutră și reificantă a cabinetelor ministeriale, sumarul instituțional: traficul de influență, corupția, sistemele de segregare speculative practicate în rețeaua comercială, disparitățile calitative între produsele pentru export și consum intern, habitusurile și ethosul (M. Weber) instituțional ș.a.m.d. Dar dincolo de problematica totală a „structurilor”, explicabilă prin faptul că acestea exprimă, în esență, ansamblul modelelor mentale care își prelungesc inerțial activitatea în subconștientul colectiv, trebuie subliniată *politizarea* reprezentărilor despre structuri. În acest sens gândirea critică a opoziției a incriminat lentoarea guvernului în introducerea reformelor economice — privatizare, împrietărire, conversiunea avuției naționale în proprietate de grup, anonimă, optimizarea sectorului economic de stat și definirea sa, raționalizarea sistemului instituțiilor centrale etc. — drept tergiversare care semnifică fidelitate față de principiile economiei planificate, unitare. De asemenea au fost interpretate „structuri mentale de tip neo-comunist” ale Puterii: neidentificarea teroriștilor, dispariția aparatului Securității, regimul discret al ajutoarelor umanitare, pacificarea Bucureștiului de către mineri, participarea F.S.N. în alegeri, scenariile conflictuale inter-etnice, menținerea persoanelor compromise în funcții guvernamentale sau de stat, „noua” nomenclatură etc.

— *Alergia la comunism*. În cadrul țărilor est-europene, emancipate de sistemul socialist, România este plasată de politologii occidentali în grupul „țărilor de sud”, alături de Bulgaria, unde au fost instaurate în urma alegerilor partide socialiste sau pro-socialiste, spre deosebire de grupul țărilor de nord (Ungaria, Cehoslovacia, Polonia) unde alegerile au optat pentru formațiuni elastice, globale, pluraliste. Afirmarea și dezvoltarea dictaturii de inspirație staliniană în România au avut cel puțin două caracteristici. Pe lângă eșecul economic considerat ca o consecință a premiselor de sistem (centralism și control excesiv, anihilant și „abstracțiunea utopică” a noțiunii de proprietate comună în absența posibilității de comensurare palpabilă a valorii eforturilor și profiturilor individuale/de grup) tipologia organizării sociale totalitare a indus pauperizarea masivă și structurală a societății civile, marginalizarea cvasi-totală a societății civile față de elitele politice și oligarhia administrativă. În al doilea rând a fost instaurat un climat de disoluție morală prin postularea relațiilor umane totalitare, ca „prietenie între lucruri” (A. Camus), solidaritate abstractă constituită pe baza subzistenței sau ascensiunii prin deficit moral/uman față de celelalte categorii sociale¹ (ideile despre Securitate, Nomenclatură, Elite ca structuri anonime, esoterice social, ale dominației etc.).

În aceste condiții conștiința colectivității, traumatizată de experiența „culpabilizării” manifestă o tendință vizibilă de atomizare,

¹ Albert Camus, *L'Homme révolté*, în *Essays*, Paris, Gallimard, 1967, p. 589 „Teroarea irațională (a imperiului concentrationar — n.n.) transformă oamenii în lucruri (...) Ea își propune distrugerea, nu numai a persoanei, ci a posibilităților înseși ale persoanei...”

individualizare vis-à-vis de coercițiile anterioare ale colectivismului. De aceea viziunile actuale despre marxism - socialism - comunism vor fi marcate de o profundă decepție și/sau violentă contestare. Socialismului, așa cum a fost eșafodat, prin dogmatica unipersonală și prin „prăcuscarea” realității empirice la preceptele rigide ale teoriei planificării și conducerii unice, i se impută: falimentul economic, neglijența administrativă (corupția, specula, deprecierea structurilor administrative de corecție și sancțiuni), degradarea moralei și valorilor civice, interdicția libertăților umane ale individualității, arbitrariul politic legitimat de regimul utopic al administrării resurselor — mersul ascendent spre finalitățile „necesare” ale sistemului — prin conducere unipersonală și aparatul de reprimare numeros și dur, regimul totalitar al ficțiunii apoteotice (ideologia). După unii analiști¹ mistificările de structură ale sistemelor totalitare est-europene ar rezida în trei modele de reflectare: 1. principiul reflectivității — raportarea ilegală la realizările occidentale, prin corespondență, și extrapolarea unor definiții și afirmații neconforme realităților socialiste (U.R.S.S. era „cea mai mare putere militară” în condițiile lipsei de unt și altor alimente sau România, țară „mediu dezvoltată” în situația unor grave curențe materiale); 2. principiul „analizei prealabile” sau al „caracterului” științific, conferea infailibilitatea orientărilor discutabile sau programelor aberante — comprehensiunea realității este paralizată de înseși cuvintele care servesc analizei: „necesitate obiectivă”, „proces istoric”, „viața a demonstrat cu tărie” etc.; 3. principiul „prejudecății favorabile” care făcea să fie acordată mai multă importanță cuvintelor conducătorului decât actelor sale și care instituie prezumția evoluției sistematice pozitive.

Alternativele conștiinței salvării care s-au manifestat rapid după revoluție (evenimentele din 12 ianuarie) semnifică în esență accente diferite de radicalitate și o diferență de complexitate a viziunilor despre schimbare: 1. *terapia homeopată* — conștiința salvării naționale (regrupare, reorientare în limitele restructurărilor pașnice și progresive ale sistemului prin reducerea treptată a elementelor frenatorii în cazul liberalizării și descentralizării) reprezentată de F.S.N. și alte formațiuni politice conexe; 2. *sindromul alergic* — fermentul luptei anti-totalitare concretizat într-o conștiință acut anti-comunistă, intransigentă, radicalistă, profund anti-marxistă, reprezentată de opoziția istorică, tinerii intelectuali „non-organici” (A. Gramsci), grupuri de presiune informale, spontane, grupări de reflexie și critică socială, asociații și ligi apolitice etc.

F.S.N. a fost conceput inițial ca o formațiune largă a tuturor forțelor interesate în răsturnarea dictaturii și emanciparea economico-socială a țării. Rapid amendat de fermentul opoziționist drept tendință de aservire și deturnare a curențelor și orientărilor divergente prin excesiva cuprindere și largă reprezentativitate politico-socială F.S.N. s-a constituit în punctul central al atacurilor concertate ale opoziției impunându-i-se: inspirația și finalitățile „obscure” neo-marxiste, persis-

¹ Pierre Lorrain, *La sovietologie, science inexacte*, în *Le spectacle du monde*, Paris, nr. 340, juillet, 1990.

tența elitelor de extracție comunistă, versatilitatea și travestiul politic, promovarea „structurilor” de tip comunist, orientarea „prosovietică”, menținerea aparatului informativ al fostei Securități etc.

II. Factorii semnificativi ai organizării bipolare a câmpului politic post-revoluționar ar putea fi: 1. substanța atipică a dispunerii și decantării raporturilor de opoziție — ascendența politică și penetranța opoziției informale în raport cu cea istorică, convențională — și 2. expandarea producțiilor simbolice, a texturii imaginare a percepției și a reprezentării politicului condiționată de premisele apercceptive ca incertitudinea sau suspiciunea. Identificarea și gruparea liniamentelor de confruntare a paradigmatelor care ordonează dihotomic viața politică în perioada ianuarie-mai trebuie să asimileze atât gândirea politicului prin dispozitivele oficiale cât și gândirea opoziției vis-à-vis de aceasta, cu toate servituțile și erorile inerente.

Gândirea „de opoziție”, critică, dubitativă și regresivă — coborînd permanent în „subsolurile” gândirii oficiale și procedînd la re-interpretarea continuă a acesteia — a conferit, în fapt, specificitatea peisajului politic post-revoluționar. Ei îi este caracteristic un sens general și difuz utopic (beatificarea revoluționară ca eradicare și redempțiune a stării de fapt, a contingentului) pe măsură ce denunță ferm orice încercare de instaurare a unui nou sistem bazat pe utopia dogmatică (neocomunismul) înțelegînd aici: opoziția corelativă dintre „ethosul” romantic-revoluționar și istorismul rigid și obiectivizant. Categoriile și esențele care stau la baza constituirii acestor modele comprehensive și valorizatoare asupra politicului nu sînt explicite și nu transpar într-o manieră suficient de coerentă în acțiunile sau discursurile praxisului politic, fiind locul, în special în cazul gândirii simbolice de opoziție, al cunoașterii comune, opiniilor, psihologiei mulțimilor — zvonuri—scenarii, idei—slogan, structuri epice, transmisie în lanț cu distorsiuni cognitive, regresie afectogenă și „disonanța cognitivă” (L. Festinger) resimțită ca frustrare în raport cu reprezentarea difuză a unor idealuri sau opțiuni globale —.

Revoluția și perioada imediat următoare instaurează, mai coerent sau nu, o ontologie specifică prin care procesele de reprezentare și proiecție a realității în forme simbolice sau praxiologice gestionează inventarea structurilor societății. Din acest punct de vedere este posibil ca seturile polare diriguitoare, paradigmele referențiale ale unei orientări sau alteia, să suporte impactul următoarelor *procese structurale*:

1. Expansiunea gândirii și reprezentărilor simbolice (P. H. Chombar de Lauwe) *față de* evanescența resurselor obiective ale „convenției de realitate” — o pierdere treptată a proprietății cognitive și a comprehensiunii. Inceputurilor sau semanticii sistemului;

2. Dezvoltarea sistemelor simbolice de reprezentare *față de* penuria materială a infrastructurii realului (indigența resurselor — materii prime, alimente etc. — lipsa sau slăbiciunea structurilor organizaționale și de control, proliferarea anomiei, destabilizarea etc.). Forța ineluctabilă a acestei orientări esențiale a reflexiei „obligă” înseși structurile de putere oficiale la derogări, substitute și deturnări ale

scopurilor enunțate (raționalitate, susținerea sistematică a scopurilor, concretitudinea rolurilor și funcțiilor, control și corecție etc.) în câștigul unui simbolism oficial (structurile „derapajului” neotraditionalist). Diferența dintre simbolismul oficial și cel informal este că primul tentează stabilizarea și ordonarea în virtutea finalităților proiective ale sistemului în vreme ce al doilea este entropic față de sistemul propus ;

3. „Apriorismul” axiologic al Revoluției față de strategiile instrumentale ale Puterii. În toate tipurile de discurs (oficial, opoziționist, protestatar - petiționar, proclamativ, legiferator etc.) este peremptorie referința la esențele imuabile ale democrației, binelui public, liberalizării, privatizării, moralei creștine, abolirii dictaturii etc.

Travaliul funciarmente disociativ al politicului, stabilirea raporturilor de delimitare — oponentă — confruntare în perioada post-revoluționară sînt expresia fenomenală a opozițiilor binare dintre structuri, paradigme, modele cu definiție axiologică care orientează difuz/controlază apartenența sau orientările în cadrul curentelor de opinie, formării atitudinilor, convingerilor. Un prim set generic ar fi cel al dihotomiei *Revoluție* — *post-Revoluție* sau al contradicției dintre *Revolta* ca fenomen originar și rigidizarea, mortificarea sa prin „aservire” la structurile instituționale ale puterii tranzitorii. Aici operează postulatul conform căruia orice organizare politică ierarhizată decade ineluctabil în „secreția” unei oligarhii și a direcției autoritare exersate de elite, ceea ce implică o serie de alte *antinomii conexe* : Irațional-Rațional („revanșa iraționalului”, P. H. Chombart de Lauwe) ; Informal, spontan, neconvențional-Formal, organizațional, Evenimential, instruc-turarea/formularea unor opinii, asumări contingente, obiective parțiale sau în termeni generici — Programatic, conceptual, discursiv, (încercările de reprezentare noțională, sistematică și de operaționalizare conceptuală ale puterii tranzitorii în funcție de valorile-scopurile propuse) ; Intelectual, original, spontan, exponent al opiniei libere și al protestului emancipat de rigorile ideologiilor rigide — Politician, în sensul „mandatarului politic” (M. Weber), al elitelor politice și leaderilor de partid ; Grupuri de presiune, non-politice și cu identitate și structură organizațională laxă (ligi, asociații, grupuri de reflexie și critică socială etc.) — Grupurile de putere (în cadrul C.F.S.N., ulterior C.P.U.N., structurile executivului, T.V.R. etc.) ; Violent — Pașnic.

În relație cu sfera reformei și mutațiilor economice se remarcă drept opoziție dominantă decalajul dintre *Politic* — expansiv, „obez” (J. Baudrillard) și prolix, aflat în plin efort de edificare a infrastructurilor formale ale democrației, el este evolutiv, dilatant, dinamic — și *Economic* — pauperitate esențială, dezorganizare progresivă și manifestarea tendințelor „brutale” ale tranziției, criza de autoritate și de control, sens general regresiv prin manifestarea contradicției între resurse—necesar, cheltuieli—preț, preț—piață, desfacere—consum etc. —. Alături de aceasta gravitează alte polarități disjuncte ca cea dintre *Autonomie* (liberalizare, descentralizare, extinderea inițiativei individuale, privatizare) și *Centralizare* — (control unidirecțional, gestionare globală, jughurarea intereselor și profitului, extensia suprastructurii economice) sau cea dintre *Sindicat-Guvern*, în primele forme, în ipostaza revendicărilor salariale grupate ocupațional (mineri, siderurgie, învățămînt special ș.a.) —.

În aria activității de reflectare, excedată de dominanta ficțională, se impune ca relație centrală disonanța dintre *Imaginar* — producțiile de reprezentare și gândire simbolică, prolifică mai ales în cazul reflexiilor „political belief systems”, (S. Verba) opoziționiste și protesta-tare și *Ideologie* — exprimarea sistemelor de credințe și convingeri în conjuncție cu o anumită legitimare în asumarea puterii, vag fixată și orientată spre proiecția stabilității (programe, directive, rezoluții etc.); Corelativul contingente, fenomenale ale primei opoziții fiind *Ficțiunea* (în sensul emisei de „scenarii” epice cu caracter ipotetic și problematizant) circumscrisă predilect presei independente, străzii, mișcărilor spontane și *Discursul* (reprezentarea, integrată într-un sistem de coduri și convenții cu finalități comunicaționale și pragmatice bazat pe mutualitate — apartenența la valori globale și interese comune — inspirind obiectivismul, legitimismul, naturalizarea etc.). Conform tentativelor de analiză structuralistă/semiotică discursul implică, prin convenție, seturi de valori și este un sistem lingvistic suficient de auster și coercitiv. Relația dihotomică dintre ficțiune și discurs așa cum se desfășoară ea în „environnement”-ul politic ar putea fi asimilată distincției mai largi, sanssuriene dintre langue-parole. Această perspectivă ne obligă la sondarea condițiilor de profit (adecvare la structurile de eficiență ale realității) ale producerii textului, ceea ce ar investi „teoria critică” într-o „teorie a competenței comunicaționale” (J. Habermas) care evaluează contextele situaționale ale locuitorilor — dominare și diviziune socială de roluri. Astfel ideologia poate apărea drept conjuncția dintre „belief systems” și discurs¹. Atunci când cultura politică se reduce la discurs rămânem în sfera ideologicului. Referitor la promoția tipologiei discursului leaderului politic și a discursului „de cancelarie” este primordială contribuția lui Roland Barthes (*Sade, Forler, Loyola*, 1971) în sensul căreia leaderii ar putea fi percepuți ca „logothètes”, întemeietori, instauratori discursivi în condiția de „secretari” ai comunicării, cuprinși într-o relație care presupune puterea (intransparență, provizorat, tentația clasificării, comparației, enumerării, ordine, raționalitate etc.).

Socialmente, Revoluția a condiționat șansele proprii de reușită a transformării demarate astfel de *detenta politico-socială a tineretului* și exprimarea criteriilor ascensionale meritocratice în fața *declinului paradigmei „topocrației” și „gerontocrației”* — în sistemul totalitar canalele de ascensiune socială erau obliterate și controlate politic iar augmentarea statului social, legată de ocuparea unei funcții (controlul și criteriile promovării, veniturilor, discriminări în afirmarea șansei sociale etc.), a unui loc (topos) într-o structură ierarhică. Alternativa tranșantă a afirmării noului eșalon uman are caracterul, mai profund al opoziției dintre „spiritul birocrăției” și cel „al copilăriei” (Peter L. Berger). Filosofia și stilul aparatului critic consolidat pe vechime și

¹ Yves Schemeyl, în *Traité de science politique*, vol. I, Paris, P.U.F., 1985, p. 289. Despre analizele discursului politic, în: Pierre Favre, *Analyse de contenu et analyse du discours (...)* în *Etudes en l'honneur du Pr. E. de Lagrange*, Clermont, 1978, pp. 295—328; J. Jamin, *Les lois du silence*, Paris, Maspero, 1977; G. Balandier, *Anthropologie politique*, Paris, P.U.F., 1967; *Traité de science politique*, vol. I, Paris, P.U.F., 1985, pp. 316—320.

retușurile „rotației” omnieficiente a cadrelor se află într-o relație de obediență celebrantă față de invarianțele „statu-quo”-ului: caducitate structurală a „ethosului”, rigiditate, inerție instituțională, intransparență și segmentarea canalelor de comunicare (cenzura), tendința de legitimare obiectivistă a „voinței poporului”. Denunțate de licențele gândirii eseistice ale opoziției drept „conspirație a mofluzilor”^{*} elitele politico-administrative, demise sau aflate sub incidența procesului lent de asanare și renovare propus de noul sistem, sînt înclinate să conceapă Revoluția drept un proces încheiat, susceptibil de a reitera structurile preexistente, ceea ce ar reprezenta mărturia „breșei” de concepție — permisivitatea — a subzistenței travestite a „structurilor”, „nomenclurii” etc. Cît privește ofensiva restructurantă a noilor elemente umane, ea se exprimă pe diferite planuri: de la intelectualii „organici” (A. Gramsci), integrați noilor „elite” din administrație, la intelectualii convertiți la domeniul politicului și la intelectualii întreprinzători, ce se caracterizează prin radicalizare și efortul de raționalizare a structurilor preexistente, dinamism, creativitate, spirit novator. Este vizibilă, în același timp, o anumită orientare preferențială a sistemului spre acreditarea modelului tehnocratic al tînărului (de exemplu, tipologia expertului guvernamental) cît și perceperea, „ethosului” subîntins de aceasta, ca etanș — subordonare anihilantă, uniformizantă etc. — de către ceilalți tineri. Totodată, manifestarea unui „nou spirit” promovat de intelectualitatea umanistă, orientat spre conceptele anti-și post-materialiste (eseistică contestatară, frondă, liberalizarea expresiei, ecologizare, emancipare morală, ocultism, exotism etc.) ceea ce ar reprezenta un reflex tîrziu al curentului „revoluției verzi” (Ch. Reich).

Este ilustrativă diferențierea metafizicilor topologice ale celor două paradigme oponente care decurg din arhetipuri imaginare spațiale diferite: modelul spațiului discontinuu, plurivalent, labirintic, manierist, exprimînd dualitatea șansă/eșec versus modelele tuturor spațiilor alienante: piramidal și ocult¹, dispus concentric (J. L. Borges), construcție transcendentă, incognoscibilă, kafkiană, bazată pe aporiile birocrației și ale „raționalității iraționale” (H. Marcuse).

^{*} Imprudențele tipului de demers/incursiune, prezent în acest studiu, ar fi acela de a cădea în eseu sau în speculativ. Oricum realitatea, extrem de prolixă și, în același timp, contondentă și „lunecoasă” față de încercările anchetelor riguroase, trebuie să admită un raport de empatie cu ingerințele analitice ale oricărei observații. De aceea elementele semnificative și integrabile în structuri relevante, dacă nu explicative, sînt dintre cele mai neașteptate și iregulare și aparțin texturii inefabile a cotidianului: „folclor” politic, sloganuri, ideologia unui zîmbet, cravatele și ținuta leaderului, dicțiunea sau delatiunea unui articol de ziar, scenariul unei emisiuni T.V.R., aspectul unei manifestații, un „banc” sau o caricatură defetistă. Ele ne oferă radiografia inedită a diurnului și fac posibilă o „vorbire în concepte” ce pare mai generoasă — o specie de filosofie socială, în cazul de față — decît extracția empirică a generalizărilor.

¹ Edgar Morin în *De la nature de l'U.R.S.S.* (1983) descrie anatomia spațiului fracționar al sistemului puterii totalitare. Între diviziuni se instituie relații consumptive: statul „înghite” societatea civilă și este „înghițit” de partid care este obiectul consumului elitei, „partocrației” iar aceasta, la rîndu-i, este îngurgitată de „gîndirea totală” a leaderului.

În subsidiar, percepția colectivă a operat secvențial — în perioada „poussé”-urilor conflictuale sau în latențele orientărilor mai ample ale gândirii dihotomice ce traversează și „organizează” spiritul epocii post-revoluționare — opoziții episodice sau ipotetice în genul: Intelectual versus Muncitor, Student versus Muncitor, Intelectual „organic” - Intelectual „informal”, Intelectual autohton - Intelectual din exil și altele.